

MARIA GAGACKA

INICJATYWY PODMIOTÓW
SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W ZAKRESIE
USŁUG WSPARCIA DLA OSÓB ZALEŻNYCH I ICH RODZIN

INITIATIVES OF CIVIL SOCIETY IN THE FIELD OF SUPPORT SERVICES
FOR DEPENDENTS AND THEIR FAMILIES

A b s t r a c t. Social innovation is an extensive area of activities aimed at permanently improving the conditions and quality of life, which are at the heart of both social policy and social work. They appear in the context of the development of new products, services and programs that meet social needs, public service delivery, the growing role of civil society and the role of social economy, the model of public management and multisectoral model in the delivery of social services. The paper presents the social dimension of innovation and its implications for the functioning of the civic sector in care services for dependents and their family members. This paper presents first effects of the innovation stimulus programs for this group of service recipients within the framework of broadly understood social services for families.

Key words: social innovation; support; social services; civil society; public policy.

Współczesne tempo zmian społecznych i gospodarczych spowodowane procesami globalizacyjnymi i rosnąca presja konkurencyjności we wszystkich wymiarach życia społecznego i gospodarczego sprawiły, iż rozwój innowacji jest jednym z najtrudniejszych zadań stojących przed podmiotami działającymi w globalnym świecie. Jak słusznie już na początku minionej dekady przewidywał A. Pomykański: „zdolność do tworzenia i absorbowania innowacji jest największym wyzwaniem XXI wieku”¹.

Dr Maria GAGACKA – Wydział Nauk Ekonomicznych i Prawnych, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu; adres do korespondencji: e-mail: majka.gag@wp.pl

¹ A. POMYKAŃSKI, *Zarządzanie innowacjami*, PWN, Warszawa 2001, s. 11.

Kluczowe dla współczesnych czasów kategorie, takie jak: przedsiębiorczość, twórczość i kreatywność ujmowane są nie tylko w wymiarze indywidualnym, jako cechy jednostek, które znacząco podnoszą jakość ich życia, lecz także traktowane są jako kluczowe czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego. Pojawiająca się wizja twórczych społeczeństw sprawia, że bycie twórczym to normatywna powinność każdej jednostki, której praca opiera się na wykorzystywaniu i generowaniu nowej wiedzy, tworzeniu informacji i nowych produktów i usług oraz swobodzie funkcjonowania.

Innowacje kojarzone są ze sferą techniczno-technologiczną, co sprawia, iż odnoszone są do gospodarki i często utożsamiane jedynie z wynalazkami. Tymczasem rozwój współczesnych społeczeństw wymaga uruchomienia mechanizmów o charakterze społecznym, takich jak zaufanie społeczne, otwartość na nowatorskie rozwiązania, system edukacyjny wspierający kreatywność itd. W swym społecznym kształcie innowacje dotyczą całego spektrum relacji, więzi, norm i wartości, postaw i przekonań, które ulegają powolnym przeobrażeniom.

Budowanie kultury innowacji wymaga zmiany postaw, świadomości, stałego umacniania przekonania o wartości nowych przemian i społecznego przyzwolenia na swego rodzaju rywalizację prowadzącą do bardziej efektywnych przedsięwzięć. To nie tylko moda płynąca z sektora biznesowego, ale droga poszukiwań rozwiązań w sferze społecznej, która w efekcie prowadzi do wzrostu korzyści i poziomu życia społeczeństw.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie społecznego wymiaru innowacji i ich odniesienia do funkcjonowania sektora obywatelskiego w sferze usług opiekuńczych dla osób zależnych i członków ich rodzin. W opracowaniu przedstawiono pierwsze efekty programów stymulujących innowacje dla tej grupy adresatów usług w ramach szeroko rozumianych usług socjalnych dla rodzin. W artykule wykorzystano metodę analizy treści zastanych danych źródłowych oraz metodę deskrypcji i analizy zgromadzonego materiału². Źródłami wykorzystywanymi w artykule były literatura przedmiotu, strony internetowe oraz dokumenty dwóch wybranych projektów rozwiązań innowacyjnych usług, uznając za W. Zaczyńskiego, iż stanowić one mogą źródło informacji, na podstawie której można wydawać uzasadnione sądy o przedmiotach, ludziach i procesach³. Dokumenty w obecnej fazie projektu nie stanowią ukończonego produktu konkretnego działania (prototypu usługi), lecz

---

² J. SZTUMSKI, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wyd. Śląsk, Katowice 2010, s. 93-95, 203-214.

³ W. ZACZYŃSKI, *Praca badawcza nauczyciela*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1995, s. 158. [brak cudzysłowu rozpoczynającego cytat – w t. głównym]

obrazują sam przebieg tych działań. Pozwalają jednakże wskazać strukturę zaangażowanych w proces podmiotów.

Innowacyjność w działaniach podmiotów społecznych ma służyć nie tylko wzmocnieniu pluralistycznej polityki społecznej i rozwojowi sektora obywatelskiego, ale przede wszystkim winna być podporządkowana takiej wartości autotelicznej, jaką jest dostępność usług społecznych o wysokim standardzie odpowiadającym potrzebom beneficjentów, a równocześnie gwarantujących zachowanie ich autonomii i szacunku dla ich wyborów życiowych. Można przypuszczać, iż rozszerzające się spektrum podmiotów, dostarczających takie usługi, perspektywę realizacji tego celu w znaczącym stopniu zwiększa.

1. INNOWACJE SPOŁECZNE – ISTOTA I SPECYFIKA

Współczesne podejście do innowacji coraz częściej i szerzej akcentuje kontekst społeczny. Zakresem pojęciowym obejmuje się zarówno procesy jak i zjawiska o charakterze technicznym, ekonomicznym, organizacyjnym, społecznym, a nawet psychologicznym. Innowacje społeczne to rozległy obszar działań skierowanych na stałe podnoszenie warunków i jakości życia. Jednakże rosnące zainteresowanie problematyką innowacji społecznych nie doprowadziło jeszcze do sformułowania teorii czy paradygmatu innowacji społecznych. Możemy za P. Druckerem stwierdzić, że znajdujemy się na etapie, w którym „nie potrafimy jeszcze opracować teorii innowacji. Wiemy już jednak dostatecznie wiele, by móc twierdzić, kiedy, gdzie i jak szuka się w systematyczny sposób okazji do innowacji oraz w jaki sposób ocenia się szanse ich wprowadzenia oraz ryzyko w przypadku niepowodzenia. Wiemy dostatecznie wiele, by opracować, choć jeszcze w zarysie, praktykę innowacji”⁴.

Konstatacja ta oddaje klimat dyskursu wokół innowacji społecznych w polityce społecznej i pracy socjalnej, trwającego równoległe w obszarze nauki jak i praktyki. Innowacje w polityce społecznej ujmowane są jako „wielopoziomowy proces, w ramach którego przekształca się twórcze idee w nowe lub ulepszone produkty, usługi lub procesy”⁵.

---

⁴ P. DRUCKER, *Innowacje i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, PWE, Warszawa 1992, s. 43.

⁵ M. GREWIŃSKI, A. KARWACKI, *Wprowadzenie – innowacyjność jako próba dynamizacji myśli o polityce społecznej*, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, red. M. Grewiński, A. Karwacki, WSP TWP, Warszawa 2015, s. XIII.

Samo pojęcie innowacji społecznych jest niejednoznaczne, występuje w szerokim i wąskim zakresie. W wąskich ujęciach podkreśla się fakt, iż genezą ich pojawiania się jest chęć zaspokojenia potrzeb społecznych, które są zaniebawane przez różne formy nieopłacalności rynku i nierozwiązywalne przez nieefektywne publiczne podmioty polityki społecznej. W szerszym podejściu innowacje społeczne definiowane są „jako rozwój i wdrażanie nowych pomysłów (produktów, usług, modeli) w celu spełniania potrzeb społecznych i tworzenia relacji społecznych oraz współpracy, zwiększając zdolność społeczeństwa do działania”⁶.

Analiza literatury wskazuje na duże zróżnicowanie koncepcji innowacji społecznych⁷. Podstawą interpretacji cech i modeli innowacji społecznych są trzy perspektywy analizy. Pierwsza odnosi się do rozwiązań zmierzających do podnoszenia poziomu życia grup narażonych na wykluczenie społeczne i szczególnie uwidacznia się w obszarze ekonomii społecznej i systemie usług socjalnych⁸. Druga perspektywa, nawiązująca do paradygmatu rozwoju zrównoważonego, obejmuje całość społeczeństwa i wiąże się z aktualnymi wyzwaniami społecznymi i gospodarczymi. Trzeci, najszerszy kontekst innowacji, to zmiany systemowe, w których występują intencjonalne przemiany struktury społecznej i reguł życia społecznego⁹. Zmiany te ulegają upowszechnieniu i formalizacji dwoma kanałami: normatywnym i instytucjonalnym.

P. Sztompka, wyróżniając grupy podmiotów inicjujących zmiany społeczne, podkreśla zróżnicowanie potencjału innowacyjnego każdego z tych podmiotów i wskazuje na wewnątrzsystemowe mechanizmy wprowadzania zmian. Wśród nich wymienia: niedoskonałość procesów socjalizacyjnych, pozostawiającą jednostkom na pewien margines swobody i wolności, nierówność stopnia, w jakim ludzie poddawani są naciskom socjalizacyjnym czy kontrolnym, pluralizm norm i konfliktowny charakter struktury norma-

---

⁶ G. MULGAN, *Social Innovation Theories: Can Theory Catch UP with Practice?* w: *Challenge Social Innovation. Potentials for Business, Social Entrepreneurship, Welfare and Civil Society*, ed. H.W. Franz, J. Hochgerner, J. Howaldt, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Berlin 2012, s. 22.

⁷ G. SEMPRUCH, *Innowacje społeczne – innowacyjne instrumenty polityki społecznej w projektach finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego*, „Zarządzanie Publiczne” 2(18)2012, s. 35-37.

⁸ G. SEMPRUCH, *Definiowanie i konteksty interpretacyjne innowacji społecznych*, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, red. M. Grewiński, A. Karwacki, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Korczaka, Warszawa 2015, s. 5-6.

⁹ M. GAGACKA, *Innowacyjność w sektorze pozarządowym – od teorii do praktyki*, w: *Innowacje w polityce społecznej XXI wieku – przedsiębiorczość, zmiana, rozwój, polityka socjalna*, red. E. Trafiałek, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 2014, s. 226-245.

tywnej, czy też dystansowanie się od norm kultury własnej grupy i przyjmowanie za grupy odniesienia innych społeczeństw z właściwą im kulturą i strukturą normatywną. Naśladownictwo obcych wzorów (np. konsumpcyjnych) staje się czynnikiem pobudzającym innowacyjność jednostek¹⁰.

Niezależnie od zakresu tego pojęcia i znaczenia innowacji autorzy podkreślają ich wspólne wyznaczniki. Pierwszym z nich jest cel społeczny, którym jest podniesienie jakości życia. Społeczna wartość innowacji nabiera szczególnego znaczenia wówczas, gdy jej celem jest podniesienie poziomu i warunków bytowania osób ubogich i wykluczonych. Drugim czynnikiem jest nowatorstwo. Potencjał nowatorski w innowacjach jest zróżnicowany. Może dotyczyć nie tylko całkiem nowych rozwiązań, ale także obejmować „przebudowę i ponowne wykorzystanie istniejących pomysłów”¹¹.

Także motywacja innowacyjności społecznej jest istotnym wyróżnikiem. Najczęściej innowacyjność społeczna jest przypisywana podmiotom nie nastawionym na zyski, przeciwstawiana motywacji biznesowej, zorientowanej na wartości rynkowe – maksymalizację zysku. Nie jest to jednak motywacja wykluczająca się. Cel społeczny mogą realizować bowiem podmioty, bez względu na swój status i sektor działania. Jak pokazuje praktyka, innowacje społeczne wprowadzają podmioty globalne, krajowe i lokalne. Przypisywanie innowacyjności do konkretnych podmiotów nie znajduje praktycznego uzasadnienia.

Owo zróżnicowanie podmiotów, form i produktów oraz procesualny charakter innowacji podkreśla Komisja Europejska w *Przewodniku po innowacjach*. Innowacje społeczne mają nie tylko zaspokoić potrzeby społeczne, ale także tworzyć nowe relacje społeczne lub współpracę. Są nie tylko dobre dla społeczeństwa, ale także wzmacniają zdolność do działania. Opierają się na pomysłowości obywateli, organizacji społeczeństwa obywatelskiego, społeczności lokalnych, przedsiębiorstw, urzędników i usług publicznych. Są one okazją zarówno dla sektora publicznego, jak i dla obywatelskiego czy biznesowego, aby produkty i usługi lepiej spełniały indywidualne, ale i zbiorowe aspiracje¹².

Z tej też przyczyny nie bez powodu polityka społeczna jest obszarem, w którym innowacje społeczne znajdują się w centrum zainteresowania. Pojawiają się w niej one zarówno w kontekście rozwoju nowych produktów, usług

---

¹⁰ P. SZTOMPKA, *Socjologia*, Wyd. Znak, Kraków 2007, s. 442.

¹¹ *Financing Social Impact 2012*, bookshop.europa.eu/en/financing-social-impact-pbNB3111412/s.17.

¹² *Guide to social innovation*, European Commission, 2013, s. 6, <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/>.

i programów – zaspokajających potrzeby społeczne, sposobów świadczenia usług publicznych, rosnącej roli społeczeństwa obywatelskiego i roli ekonomii społecznej, modelu zarządzania publicznego i wielosektorowości w dostarczaniu usług społecznych¹³.

2. PODMIOTY OBYWATELSKIE W INNOWACYJNYM MODELU POLITYKI RODZINNEJ

Polityka rodzinna od ponad dwóch dekad stanowi fundament zarówno refleksji jak i praktyki polityki społecznej w Polsce. I chociaż już od pierwszego programu polityki rodzinnej z 1997 r. zmienia się jej rola i zadania, to powszechne było przekonanie, że polityka prorodzinna może stać się istotnym elementem nowego modelu ogólnej polityki społeczno-gospodarczej państwa. Wieloobszarowość oddziaływań sprawia, że ze swej istoty dotyka ona procesów demograficznych, zahamowania spadku liczby małżeństw i urodzeń, polityki zatrudnienia, edukacyjnej czy mieszkaniowej¹⁴. Tym samym polityka prorodzinna znalazła się w centrum poszukiwań nowych rozwiązań paradygmatów polityki społecznej.

Warto podkreślić, iż innowacyjne podejście zawsze towarzyszyło refleksji i badaniom w polityce społecznej. Nowe teorie czy modele, będące wynikiem refleksji badaczy nad kwestiami społecznymi i poszukiwań najbardziej optymalnych w konkretnych uwarunkowaniach rozwiązań, były mniej lub bardziej skutecznie implementowane w praktyce różnych systemów polityki społecznej zarówno w przeszłości jak i współcześnie.

Innowacje społeczne przenikają różne sfery polityki społecznej – od poszukiwania nowych ujęć polityki społecznej – jako pewnych całościowych modeli społecznych poprzez poszukiwanie nowych jej systemów i podsystemów¹⁵.

Powiązanie innowacyjności z rosnącą rolą społeczeństwa obywatelskiego sprawia, iż w polityce rodzinnej wielosektorowość odgrywa coraz większe znaczenie w implementacji nowych inicjatyw odpowiadających na dynamicz-

---

¹³ M. WRONKA-POSPIECH, A. FRĄCKIEWICZ-WRONKA, A.L. MONTERO, *Innowacje – przesłanki wyłaniania się nowego paradygmatu polityki społecznej*, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, s. 35-36.

¹⁴ A. DURASIEWICZ, *Analiza programów polityki rodzinnej w latach 1997-2013*, w: *Polska rodzina w wymiarze lokalnym, regionalnym i krajowym*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 456, Wrocław 2016, s. 14.

¹⁵ M. WRONKA-POSPIECH, A. FRĄCKIEWICZ-WRONKA, A.L. MONTERO, *Innowacje*, s. 30-31.

nie pojawiające się problemy. Rosnący poziom podmiotowości społeczeństwa, emancypacja wielu kategorii grup społecznych, a także przeobrażenia systemów demokratycznych sprzyjają rozwojowi pluralizmu. Czynnikiem wzmacniającym te tendencje jest też decentralizacja i nowe podejście do zarządzania (*public governance*)¹⁶.

Społeczeństwo pluralistyczne, usytuowane między rynkiem a państwem, jest swoistym poligonem innowacyjności, nie tylko z tego powodu, że charakteryzuje się różnorodnością systemów wartości i norm, lecz także z powodu silnej identyfikacji członków społeczności z jego strukturami, poprzez które zaspokajane są potrzeby członków wspólnot.

M. Grewiński podkreśla, że wielosektorowość należy traktować „jako alternatywę zarówno dla teoretycznych analiz i poszukiwań, jak i dla praktycznych rozwiązań w polityce społecznej. Poszukiwanie nowej roli i nowego znaczenia dla innych sektorów – aniżeli tylko publicznego – stało się w ostatnim czasie [...] praktyczną wskazówką, dokąd zmierza państwo opiekuńcze”¹⁷. Paradigmat wielosektorowości odgrywa istotną rolę w propagowaniu alternatywnego w stosunku do państwa modelu prowadzenia polityki społecznej i wspierania rodzin, gospodarstw domowych i organizacji społecznych¹⁸.

Istotną cechą społeczeństwa obywatelskiego jest autentyczna więź społeczna oparta o poziomą strukturę jego organizacji, która wspiera efektywne rozwiązywanie problemów społecznych w środowisku lokalnym i wykorzystanie wszelkich, także pozapaństwowych i pozaekonomicznych zasobów. Potencjał, tkwiący w środowisku lokalnym, czego wyrazem jest między innymi kapitał społeczny, zaufanie, aktywność społeczna, działalność organizacji pozarządowych może i powinien zostać wykorzystany w takim modelu lokalnej polityki społecznej, którą M. Grewiński i S. Kamiński określili mianem „obywatelskiej”. Autorzy definiują ją jako „aktywną działalność organizacji pozarządowych, podmiotów gospodarki społecznej oraz innych inicjatyw oddolnych, służącą zaspokajaniu potrzeb obywateli oraz łagodzeniu i/lub eliminowaniu kwestii społecznych, przy wykorzystaniu potencjału kapitału społecznego w duchu współodpowiedzialności za spójność społeczną i bezpie-

---

¹⁶ J. HAUSNER, *Zarządzanie publiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 24.

¹⁷ M. GREWIŃSKI, *Wielosektorowa polityka społeczna – w kierunku welfare pluralism*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 5-6, s. 7.

¹⁸ M. GREWIŃSKI, *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Warszawa 2009, s. 87.

czeństwo socjalne”¹⁹. Komponentami tak rozumianej polityki społecznej stają się trzy podsektory: organizacje pozarządowe, podmioty gospodarki społecznej, rodziny i grupy nieformalne z rodziną i sąsiedztwem jako ich czołowymi składnikami.

Efektom obywatelskiego zaangażowania jednostek w lokalnej skali jest mobilizacja ludzi do działania, zaspokajanie szerokiej gamy, często nietypowych, potrzeb różnych grup społecznych, co niewątpliwie zwiększa dobrobyt społeczny.

3. INNOWACYJNOŚĆ TRZECIEGO SEKTORA

Innowacje społeczne ze względu na ich cel, społeczny kontekst, sposób implementacji oraz procesualny charakter są bardzo mocno związane z trzecim sektorem. Określenie „trzeci sektor”²⁰ ma normatywne i strategiczne konotacje, opiera się on na prywatnych i pozarządowych instytucjach, które nie są nastawione na zysk, a jedynie na zaspokojenie określonych potrzeb społecznych²¹. Zalicza się do niego zarówno organizacje non-profit, jak i podmioty gospodarki społecznej w postaci spółdzielni i towarzystw pomocy wzajemnej. Ponadto w obszar działalności trzeciego sektora włącza się działalność samorządów lokalnych oraz przedsiębiorstw społecznych.

Termin „trzeci sektor” odnosi się do podmiotów tworzonych w obrębie społeczeństwa obywatelskiego, które koncentrują swoją działalność na doradztwie, redystrybucji i produkcji²². Wielość cech i funkcji realizowanych przez podmioty sektora non-profit sprawiają, iż trudno jest precyzyjnie wskazać jego istotę. Ważną rolę w tym sektorze odgrywają podmioty nieformalne. Ów niezinstytucjonalizowany obszar działania w sektorze usług społecznych pomaga w rozwiązywaniu problemów społecznych. Te nieformalne grupy wsparcia formują się w obrębie rodziny, grup sąsiedzkich czy przyjacielskich. Wsparcia udziela zarówno społeczność lokalna, jak i inni dotknięci podobny-

---

¹⁹ M. GREWIŃSKI, S. KAMIŃSKI, *Obywatelska polityka społeczna*, PTPS, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2007, s. 12.

²⁰ W. SEIDEL, H.K. ANHEIER, *Sociological and political approaches to the third sector*, w: *The Third Sector Comparative Studies Nonprofit Organizations*, ed. H.K. Anheier, W. Seidel, Walter de Gruyter, Berlin–New York 1990, s. 7.

²¹ E. KUTI, *The possible role of the nonprofit sector in Hungary*, Johns Hopkins University, Baltimore 1989, s. 4.

²² J. DEFOURNY, *Introduction: from third sector to social enterprise*, w: *The emergency of social enterprises*, ed. C. Borzga, J. Defourny, Routledge, London–New York 2004, s. 4-7.

mi problemami czy też rozdzielającymi wspólne wartości, tworząc grupy samopomocy²³.

J. Hrynkiewicz używa w odniesieniu do tych podmiotów określenia „obywatelskie”²⁴. Jej zdaniem nazwą najbardziej uzasadnioną zarówno tradycją, jak i współczesnym charakterem i funkcją, jest termin „organizacje obywatelskie”.

Zasadniczym warunkiem powstania i rozwoju organizacji obywatelskiej jest aktywność jednostek i grup społecznych, rozumiana jako ich udział w zorganizowanych formach przez wspólne określanie celów, zasad, metod i form działania, tworzenie warunków i uczestnictwo w działaniach. Poprzez tak rozumianą aktywność tworzy się społeczne kręgi samopomocy, samoorganizacji i kontroli społecznej w stosunku do sfery publicznej²⁵.

Bez względu jednak na przyjętą terminologię odgrywają one zasadnicze znaczenie w społecznej przestrzeni. Kreują społeczny kontekst aktywności i wspólnych przedsięwzięć.

Mocną stroną sektora obywatelskiego w porównaniu z podmiotami administracji publicznej jest ich innowacyjność wyrażająca się w tworzeniu i sposobach dostarczania usług społecznych.

Ukazanie specyfiki organizacji pozarządowych, jako wytwórców i świadczeniobiorców innowacyjnych usług socjalnych, nie jest łatwym przedsięwzięciem. Trudność ta wynika zarówno z mnogości i niejasności pojęć, zamiennego ich stosowania, podkreślania odmiennych akcentów czy też różnego pozycjonowania w relacji do innych podmiotów. Można uznać, iż innowacyjność jest immanentnie wpisana w samą istotę organizacji pozarządowych. P. Gliński definiując te podmioty akcentuje, iż są to „specyficzne, współczesne formy samoorganizacji społecznej, struktury integrujące grupy obywateli, charakteryzujące się względnie dojrzałą tożsamością społeczną, określonym stopniem zorganizowania, prywatnym charakterem inicjatywy, dobrowolnością uczestnictwa, niezależnością i niekomercyjnością, a także – na ogół – znacznym udziałem wolontariatu i istotną rolą w kształtowaniu postaw ludz-

---

²³ M. GAGACKA, *Rola wsparcia społecznego w kreowaniu spójności w lokalnej polityce społecznej*, w: *Lokalne sieci wsparcia*, red. M. Gagacka, K. Głębicka, Radom, Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Radom 2008, s. 36-37.

²⁴ J. HRYNKIEWICZ, *Rola organizacji obywatelskich w polityce społecznej*, w: *Przeciw ubóstwu i bezrobociu: lokalne inicjatywy obywatelskie*, red. J. Hrynkiewicz, Wyd. ISP, Warszawa 2002, s. 71.

²⁵ Tamże, s. 62-63.

kich (zarówno osób działających w organizacjach, jak i posiadających jakikolwiek z nim kontakt)”²⁶.

Organizacje obywatelskie mogą spełniać wiele zadań polegających na artikulacji potrzeb i interesów, negocjacji i mediacji, realizacji zadań formułowanych samodzielnie, których inne podmioty nie podejmują, gdyż uznają je za nieistotne, nie dostrzegają potrzeby wykonywania niektórych zadań, podejmowania zadań zleconych im przez podmioty państwowe lub samorządowe²⁷. We wszystkich tych obszarach organizacje mogą wykazać się innowacyjnością.

Warunkiem realizacji przez organizacje głównych celów związanych z pełnieniem przez nie roli mediacyjnej, łagodzenia potencjalnych konfliktów między wymaganiami klientów, potrzebami donatorów i wolontariuszy oraz szeroko rozumianymi potrzebami społeczeństwa jest zarówno jasno wyartykułowany społeczny cel, określony w misji tych organizacji, elastyczność działania, jak i poparcie oraz akceptacja społeczeństwa, wyrażająca się w niesieniu im pomocy.

Trzeba bowiem mocno zaakcentować fakt, że innowacje społeczne tylko wówczas przyczyniają się do zapewnienia trwałej wartości społecznej, jeśli odpowiadają na rzeczywiste potrzeby społeczne i prowadzą do zmian strukturalnych i normatywnych. Duże znaczenie w procesie koprodukcji innowacyjnych usług odgrywa orientacja empowermentowa²⁸ i techniki zarządzania opartego na partycypacji – istotne dla włączania ludzi w proces decydowania o przedmiotowej działalności organizacji oraz docelowych rezultatach pracy, budowania i utrzymywania pozytywnych relacji z różnymi interesariuszami dzięki funkcjonującym normom zachowania w grupie, zaufaniu i przynależności, a także identyfikacji lokalnej²⁹.

---

²⁶ P. GLIŃSKI, *Style działań organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2006, s. 17.

²⁷ Tamże, s. 62-63.

²⁸ A. RYMSZA, M. RYMSZA, *Innowacje społeczne w organizacjach pozarządowych i przedsiębiorstwach społecznych*, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, s. 329.

²⁹ M. GAGACKA, *Kompetencje przedsiębiorcy społecznego – klucz do efektywności ekonomii społecznej*, w: *Innowacje dla bezpiecznego i zintegrowanego rozwoju. Aktywna polityka społeczna, ekonomia, bezpieczeństwo społeczne w przestrzeni europejskiej*, red. E. Trafiałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2016.

4. INNOWACYJNE USŁUGI SPOŁECZNE W PROGRAMIE WIEDZA EDUKACJA ROZWÓJ – EFS

Innowacje w polityce społecznej, zapoczątkowane w strategii Lizbońskiej i kontynuowane w kolejnych dokumentach strategicznych UE³⁰, nabierają obecnie coraz większego znaczenia. W Strategii Europa 2020 Komisja Europejska wskazała cele, które nie tylko ukierunkowują proces innowacyjności w skali naszego kontynentu, ale wyznaczają kierunki i priorytety rozwoju innowacyjności w krajach członkowskich. Obejmują swoim zakresem szerokie spektrum działań w wymiarze badań i innowacji, zatrudnienia, edukacji, walki z ubóstwem aż po zmiany klimatu i energię³¹. Strategia Europa 2020 obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

- rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną³².

Jednym z instrumentów pozwalających na realizację tych strategicznych celów jest program operacyjny *Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020* (POWER). Został on zatwierdzony przez Komisję Europejską 17 grudnia 2014 r. Jest to program, który z jednej strony odpowiada na potrzeby reform w obszarach zatrudnienia, włączenia społecznego, edukacji, szkolnictwa wyższego, zdrowia i dobrego rządzenia, z drugiej zaś oferuje wsparcie bezpośrednie w obszarach, których wsparcie z poziomu krajowego jest uzasadnione obiektywnymi przesłankami.

W kontekście omawianej tu problematyki usług wspierających rodzinę warto szczególnie zwrócić uwagę na IV Oś Priorytetową – *Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa*. Jej głównymi celami są:

- Zwiększenie wykorzystania innowacji społecznych na rzecz poprawy skuteczności wybranych aspektów polityk publicznych w obszarze oddziaływania EFS;
- Wzmocnienie kompetencji zawodowych i kluczowych osób z wykorzystaniem programów mobilności ponadnarodowej;

---

³⁰ K. GŁĄBICKA, *Innowacyjna polityka społeczna Unii Europejskiej*, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, s. 77-80.

³¹ *EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 wersja ostateczna, ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm

³² Tamże, s. 5.

– Wdrożenie nowych rozwiązań, w szczególności z zakresu aktywizacji zawodowej, kształcenia przez całe życie i tworzenia oraz realizacji polityk publicznych, dzięki współpracy z partnerami zagranicznymi³³.

W jej ramach podjęte zostały działania dotyczące tworzenia i wdrażania innowacji społecznych. Jako cel szczegółowy w obszarze 4.1 *Innowacje społeczne* wskazano „Zwiększenie wykorzystania innowacji społecznych na rzecz poprawy skuteczności wybranych aspektów polityk publicznych w obszarze oddziaływania EFS”³⁴, poprzez realizację mikro i makro innowacji – inkubację nowych załączkowych pomysłów, w tym ich opracowanie i rozwinięcie, oraz przetestowanie i upowszechnienie, a także podjęcie działań w zakresie włączenia do polityki i praktyki.

Należy jednakże podkreślić, iż nie tylko ta grupa działań, objętych programem, stanowi wsparcie polityki społecznej. W obrębie tego operacyjnego programu jest bowiem szeroka gama instrumentów wspierających zatrudnienie, organizację systemu pomocy społecznej, w tym asysturę rodziny, kompetencje pracowników socjalnych, ekonomię społeczną, usługi zdrowotne i inne.

5. MIĘDZYSEKTOROWA WSPÓŁPRACA W REALIZACJI INNOWACYJNYCH PROGRAMÓW USŁUG SPOŁECZNYCH – WYBRANE PRZYKŁADY

Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, pełniące funkcję Instytucji Zarządzającej dla programu Wiedza Edukacja Rozwój, ogłosiło konkurs na inkubację innowacji społecznych, w ramach IV osi Działania 4.1 *Innowacje społeczne* Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój. Konkurs na inkubację innowacji społecznych ma – w założeniu dysponentów tych funduszy – charakter pilotażowy. Wśród jego fundamentalnych celów umieszczono wypracowanie najbardziej efektywnej metody wspierania innowacji społecznych w Polsce, w taki sposób, aby w trakcie trwania obecnej perspektywy finansowej funduszy europejskich na lata 2014-2020, doprowadzić do trwałej poprawy jakości usług społecznych. Zaletą prac nad projektem jest to, że regulamin nie wskazuje szczegółowych zasad, na jakich ma być udzielane wsparcie innowatorom społecznym. Określa on natomiast ramy, w których należy poruszać się, pozostawiając przestrzeń na autorskie rozwiązania. Zakładana trwałość wypracowanych w ramach konkursu innowacji będzie możliwa przy zaangażowaniu i współpracy

---

³³ Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa, 27 marca 2015 r., s. 166.

³⁴ Tamże, s. 167.

szerokiego grona instytucji z różnych sektorów. W mechanizm konkursu są wpisane: partycypacyjność i dzielenie się wiedzą.

Zarządzanie projektem wpisuje się w paradygmat pluralistycznej polityki społecznej, bowiem konkurs polega na wyborze beneficjentów projektów, których przyjęło się nazywać „operatorami grantów”. Rola inkubatora obejmuje wyszukanie potencjalnych innowatorów społecznych w danym temacie, dotarcie do nich oraz zachęcenie do udziału w projekcie i udzielenie im wsparcia merytorycznego oraz organizacyjnego i technicznego.

Wnioskodawcami mogą być podmioty wyróżnione w modelu wielosektorowej polityki społecznej³⁵, takie jak: podmioty odpowiedzialne za kreowanie, realizację i monitorowanie polityk publicznych oraz kontrolę i nadzór nad tymi politykami, administracja publiczna, jednostki samorządu terytorialnego, ogólnopolskie stowarzyszenia i związki jednostek samorządu terytorialnego, instytucje rynku pracy, instytucje pomocy i integracji społecznej, szkoły i placówki systemu oświaty, uczelnie, przedsiębiorstwa, partnerzy społeczni zgodnie z definicją przyjętą w POWER, podmioty ekonomii społecznej, organizacje pozarządowe, federacje lub związki organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej.

Innowacje społeczne na potrzeby IV Osi POWER zostały zawężone tematycznie do obszarów interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego i oznaczają tworzenie i testowanie nowych rozwiązań lub usprawnianie już istniejących, przy jednoczesnej dbałości o ich optymalizację, zgodnie z myślą „więcej za mniej”. Innowacyjność może dotyczyć zarówno wytwarzanych produktów, sposobu pracy, jak i kreowania nowych zjawisk oraz społecznej wartości dodanej. Zgodnie z założeniami projektu proces inkubacji ma objąć 240 pomysłów, z których co najmniej 10% przekroczy etap testowania i zostanie skierowane do wdrażania i popularyzacji na szerszą skalę. Do konkursu można zgłosić projekt realizowany tylko w ramach jednego z tematów, tj. przejście z systemu edukacji do aktywności zawodowej, integracja zawodowa osób oddalonych od rynku pracy, kształcenie ustawiczne osób dorosłych, usługi opiekuńcze dla osób zależnych. Na realizację tego projektu przeznaczono 24 000 000 PLN, co oznacza 6 000 000 PLN na każdy z czterech tematów.

Projekt znajduje się we wstępnej fazie realizacji, można więc poddać analizie dotychczasowe przedsięwzięcia. W trakcie zakończonej już procedury wyboru realizatorów zadań projektowych, pełniących funkcje inkubatora, wyłoniono 18 podmiotów, z czego 7 w zakresie usług opiekuńczych dla osób zależnych (Tab. 1).

---

³⁵ M. GREWIŃSKI, *Wielosektorowa polityka społeczna*, s. 138.

Tab. 1. Lista projektów wybranych do dofinansowania w ramach konkursu nr POWER.04.01.00-IZ.00-00-001/15 na inkubację innowacji społecznych w ramach Działania 4.1. POWER – wybrany temat

Lp.	Nr projektu	Nazwa wnioskodawcy	Tytuł projektu	Całkowita wartość projektu	Wnioskowana kwota dofinansowania	Liczba punktów
Temat: Usługi opiekuńcze osób zależnych						
1	1057/15	Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „e”	GENERATOR INNOWACJI. Sieci wsparcia	2 750 294,00	2 667 785,18	86,5
2	1071/15	Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”	Innowacje na ludzką miarę- wsparcie rozwoju mikroinnowacji w obszarze usług opiekuńczych dla osób zależnych	2 919 855,06	2 821 397,11	85,5
3	1053/15	Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym	Usługi opiekuńcze dla osób niepełnosprawnych	3 080 896,00	2 988 469,12	85
4	1026/15	DGA S.A.	Inkubator Innowacji Społecznych Wielkich Jutra	4 042 974,50	3 921 074,50	81,5
5	1002/15	Województwo Małopolskie / Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie	Małopolski Inkubator Innowacji Społecznych	3 253 700,00	3 156 089,00	79,5
6	1077/15	Samorząd Województwa Wielkopolskiego - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu	Przepis na wielopolską innowację społeczną – usługi opiekuńcze dla osób zależnych	2 770 401,57	2 687 289,53	79
7	1062/15	Gmina Miasta Radom	Chcemy pracować – innowacje w zakresie usług opiekuńczych dla osób zależnych	2 979 707,50	2 889 707,50	67,5

Źródło: /www.power.gov.pl

Jak widać z przedstawionych powyżej danych zainteresowanie procesem inkubacji innowacji społecznych przejawiają podmioty reprezentujące zarówno administrację publiczną, ośrodki naukowo-badawcze, sektor obywatelski, jak i biznesowy. Przedstawiona wcześniej struktura podmiotów aplikujących o innowacyjne granty potwierdza tezę o innowacyjnym charakterze trzeciego sektora, który wśród wybranych do realizacji projektów operatorów mocno zaznaczył swoją pozycję nie tylko w roli koordynatora, ale przede wszystkim realizatora konkretnych innowacyjnych przedsięwzięć.

W innowacjach w zakresie usług opiekuńczych dla osób zależnych – tak istotnych z perspektywy pracy socjalnej – jako główny cel wytyczono poprawę jakości usług w następujących obszarach:

- Potrzeba wsparcia rodziców i opiekunów osób niepełnosprawnych intelektualnie, zwłaszcza po zakończeniu udziału tych ostatnich w systemie edukacji. Poza systemem kształcenia formalnego brakuje miejsc opieki instytucjonalnej nad takimi osobami. Prowadzi to do sytuacji, w której opiekunowie osób niepełnosprawnych rezygnują z pracy zawodowej i życia osobistego na rzecz opieki nad nimi.

- Usługi opiekuńczo-asystenckie w miejscu zamieszkania dla niepełnosprawnych osób dorosłych, pozbawionych możliwości wsparcia ze strony rodziny (aby uniknąć umieszczania w instytucjonalnych formach opieki, np. DPS). W szczególności występuje potrzeba organizacji zabezpieczenia prawno-organizacyjnego dla osób zależnych na wypadek zniedołężnienia lub śmierci ich rodziców albo opiekunów, a także wprowadzania rozwiązań środowiskowych w tym zakresie.

- Usługi asystenckie dla osób z niepełnosprawnością w zakresie wybranych czynności z życia społecznego i obywatelskiego, np. dla osób niepełnosprawnych ruchowo, wzrokowo czy umysłowo, które są samodzielne w codziennych czynnościach samoobsługowych, ale z uwagi na swoje ograniczenia muszą szukać pomocy, np. przy zapoznawaniu się z niektórymi dokumentami, ich redagowaniu, wypełnianiu formularzy urzędowych i innych czynnościach biurowych.

- Potrzeba zapewnienia efektywnych ekonomicznie rozwiązań organizacyjnych w zakresie opieki nad osobami starszymi w miejscu ich zamieszkania, np. z zakresu wolontariatu i pomocy sąsiedzkiej w celu umożliwienia ich opiekunom aktywności zawodowej i społecznej³⁶.

---

³⁶ <http://chcemypracowac.umradom.pl/>

Na potrzeby niniejszego opracowania do analizy pierwszej fazy projektów wybrano dwa podmioty: publiczny i obywatelski, pełniące funkcje koordynujące: Gminę Miasta Radom i Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną (PSONI).

W projekcie Gminy Miasta Radom *Chcemy pracować – innowacje w zakresie usług opiekuńczych dla osób zależnych* w pierwszym etapie realizacji projektu³⁷ zgłosiły się 33 podmioty, wśród nich 19 wnioskodawców to osoby fizyczne, 11 to fundacje i stowarzyszenia, dwa podmioty gospodarcze i dwie grupy inicjatywne. Pokazuje to nie tylko pogłębiający się proces uspołecznienia usług socjalnych, lecz także wzrost przedsiębiorczości społecznej i wyłanianie się innowacyjnych menedżerów społecznych. W wyniku oceny rozwiązań, zawartych w fiskach innowacyjnych projektów, 16 zostało zaopiniowanych pozytywnie, pozostałe nie uzyskały uznania komisji oceniającej. Głównymi przyczynami negatywnej oceny formalnej tych rozwiązań były: wybór grupy beneficjentów i pomysł nie związany z założeniami projektu, wskazanie rozwiązań, które już są wdrażane w innych podmiotach, zgłaszanie realizowanych już przez aplikujące podmioty rozwiązań, dla których poszukiwano dodatkowego finansowania.

Spśród pozytywnie zaopiniowanych projektów do realizacji skierowano 11 z największą liczbą punktów, przy czym wnioskodawcy sami określali czas rozpoczęcia projektów oraz tryb podpisywania umów. W efekcie projekty znajdują się w różnej fazie realizacyjnej. Z czterech, wyodrębnionych w założeniach projektowych obszarów, najwięcej innowacyjnych usług zaproponowano w celu zapewnienia efektywnych ekonomicznie rozwiązań organizacyjnych w zakresie opieki nad osobami starszymi w miejscu ich zamieszkania, np. z zakresu wolontariatu, aby umożliwić ich opiekunom podjęcie aktywności zawodowej i społecznej. Świadczy to nie tylko o dobrej diagnozie sytuacji osób zależnych, ale także o skali problemu i odczuwanym deficycie wsparcia dla osób, które przejmują cały ciężar opieki nad osobami niepełnosprawnymi czy starszymi.

Drugim obszarem zainteresowania wnioskodawców były usługi opiekuńczo-asystenckie w miejscu zamieszkania dla niepełnosprawnych osób dorosłych, pozbawionych możliwości wsparcia ze strony rodziny. Zaproponowane w tej sferze rozwiązania dotyczą tworzenia banków usług i usługodawców, mobilnych centrów pomocy, wolontariatu wzajemnościowego i innych form. Warto zaznaczyć, iż w rozwiązaniach tych ogromną rolę odgrywają nowe

---

³⁷ Do dnia 31.08.2017.

media i technologie, które nie tylko usprawniają istniejące już rozwiązania, ale przenoszą je na inny poziom.

Najmniejsze zainteresowanie wzbudziły działania związane z usługami asystenckimi dla osób z niepełnosprawnością w zakresie wybranych czynności z życia społecznego i obywatelskiego, np. dla osób niepełnosprawnych ruchowo, wzrokowo czy umysłowo, które są samodzielne w codziennych czynnościach samoobsługowych, ale z uwagi na swoje ograniczenia muszą szukać pomocy, np. przy zapoznawaniu się z niektórymi dokumentami, ich redagowaniu, wypełnianiu formularzy urzędowych i innych czynnościach biurowych.

Wydaje się, iż w odniesieniu do osób zależnych nadal dominuje przekonanie o ich ograniczonej zdolności i przede wszystkim potrzebie podmiotowego kierowania swoim życiem. Nadmierna troska opiekunów z jednej strony, z drugiej obiektywne ograniczenia charakteryzujące te osoby sprawiają, że potrzeba rozwijania postaw aktywnej artykulacji i obrony własnych praw i interesów jest niedoceniana także w wymiarze innowacyjnych usług wsparcia.

W projekcie *Usługi opiekuńcze dla osób niepełnosprawnych*, realizowanym przez Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelaktualną (PSONI), głównym celem jest wykorzystanie 7 innowacyjnych pomysłów na rzecz poprawy skuteczności usług opiekuńczych dla osób niepełnosprawnych (ON) na terenie całego kraju w okresie od 01.09.2016 r. do 31.05.2018 r.

W porównaniu z pierwszym omawianym projektem, którego koordynatorem jest przedstawiciel sektora publicznego, stowarzyszenie to znacznie bardziej dynamicznie przystąpiło do realizacji zadań wynikających z koordynacji, co było także w dużym stopniu wynikiem zapisanego w zadaniach projektowych szerszego wsparcia udzielanego w fazie przygotowania innowacyjnych pomysłów. Koordynator prowadził poza doradztwem także zajęcia warsztatowe. Do fazy testowania zakwalifikowano w pierwszym etapie 41 wnioskodawców, wśród których 16 reprezentuje sektor pozarządowy (w tym 9 to fundacje). Pozostali grantobiorcy to osoby prywatne (20), podmioty gospodarcze (2), miejsko-gminne ośrodki pomocy społecznej (2) i spółdzielnia socjalna.

Przedstawiona powyżej struktura wnioskodawców i tak znaczący w niej udział osób prywatnych potwierdza tezę o rozszerzającym się obszarze przedsiębiorczości społecznej, wzrastającym zainteresowaniu usługami socjalnymi nie tylko tradycyjnych stowarzyszeń non profit, ale także podmiotów prowadzących zdywersyfikowaną działalność, w tym biznesową.

Zakres przedmiotowy realizowanych pomysłów na innowacyjne usługi jest podobny jak w omawianym powyżej projekcie realizowanym przez Gminę

Miasta Radom. Zdecydowanie na pierwszy plan w hierarchii odczytywanych potrzeb osób zależnych i będących na nie odpowiedzialnością zaoficerowanych innowacyjnych rozwiązań wysuwają się usługi asystenckie. Realizowane są one poprzez takie projekty, jak: *Odpooczywasz ty odpoczywam ja*, *Ambasador seniora*, *Pomocna Dłoń 24/7*, *Dodajmy im skrzydeł* – kompleksowa nowatorska opieka domowa nad osobą starszą, w tym niesamodzielną z chorobą otępienną, *weekendowa i popołudniowa opieka dla osób z głęboką niepełnosprawnością intelektualną organizowaną poza domem i inne*.

Drugą tendencją w zakresie innowacyjnych rozwiązań jest wykorzystanie nowych technologii w świadczeniu usług opiekuńczych. Spektrum wykorzystania technologii jest zróżnicowane, o czym świadczą już same nazwy proponowanych projektów: *Daleko zajdziesz* – program poprawy swobodnego poruszania się osób z niepełnosprawnością intelektualną w ich otoczeniu z wykorzystaniem nowych technologii, *Czas na zmiany* – zastosowanie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w usługach opiekuńczych dla osób niepełnosprawnych, *dostęp do tłumacza Polskiego Języka Migowego za pośrednictwem Internetu w placówkach służby zdrowia na terenie województwa mazowieckiego*, *Wirtualny asystent*, czy *Mam opiekuna na telefon*.

Nowością w stosunku do propozycji występujących w pierwszej omawianej grupie, którą stanowią projekty budujące podmiotowość osób zależnych, są wśród nich takie, jak: *Umacnianie – Warsztaty edukacyjno-rozwojowe dla kobiet z niepełnosprawnością*, *Lokalny model współpracy w zakresie ochrony praw niepełnosprawnych konsumentów*, *Masz wpływ na swoje życie – animacja drogą do samodzielności*, *Stop – Swoje sprawy załatwiam sam*.

6. WNIOSKI I PODSUMOWANIE

Dynamiczny rozwój społeczny i rosnąca presja konkurencyjności we wszystkich sferach życia społecznego i gospodarczego sprawiają, iż rozwój innowacji jest jednym z najtrudniejszych wyzwań stojących przed podmiotami działającymi w globalnym świecie. Współczesne podejście do innowacji coraz częściej i szerzej akcentuje kontekst społeczny. Innowacje społeczne to rozległy obszar działań skierowanych na stałe podnoszenie warunków i jakości życia, nic więc dziwnego że znajdują się one w centrum zainteresowania zarówno polityki społecznej jak i pracy socjalnej. Pojawiają się w niej one w kontekście rozwoju nowych produktów usług i programów – zaspokajających potrzeby społeczne, sposobów świadczenia usług publicznych, rosnącej

roli społeczeństwa obywatelskiego i roli ekonomii społecznej, modelu zarządzania publicznego i wielosektorowości w dostarczaniu usług społecznych.

Proinnowacyjna orientacja w tej sferze wymaga zmiany postaw, świadomości i stałego umacniania przekonania o wartości nowych poszukiwań rozwiązań w sferze społecznej, które w efekcie prowadzą do wzrostu korzyści i poziomu życia społeczeństw.

Rola i znaczenie rodziny w społeczeństwie sytuujące ją w centrum polityki społecznej sprawiają, iż poszukuje się nowych systemowych rozwiązań w sposób efektywny odpowiadających na jej zmieniające się potrzeby. Istotną rolę w wielosektorowym modelu wsparcia rodziny w jej funkcjach opiekuńczych pełni sektor obywatelski, który w coraz większym stopniu uczestniczy w procesie dostarczania, koprodukcji usług socjalnych dla rodzin.

Rządowy Program Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, zatwierdzony przez Komisję Europejską 17 grudnia 2014 r., odpowiada na potrzeby reform w tym zakresie. W IV Osi Priorytetowej – Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa w innowacjach w zakresie usług opiekuńczych dla osób zależnych – tak istotnych z perspektywy pracy socjalnej – jako główny cel wytyczono poprawę jakości tych usług.

Program ma charakter pilotażowy i znajduje się w początkowej fazie realizacji. Na podstawie analizy materiałów, dostępnych na obecnym etapie realizacji projektu, można wysunąć następujące wnioski:

1. Zaangażowanie i struktura podmiotów, zgłaszających swój udział w programie, pokazuje nie tylko pogłębiający się proces uspołecznienia usług socjalnych, lecz także wzrost przedsiębiorczości społecznej i wyłanianie się innowacyjnych menedżerów społecznych.

2. Charakter zaproponowanych przez sektor obywatelski rozwiązań świadczy nie tylko o trafnej diagnozie sytuacji osób zależnych, ale także o skali problemu i odczuwanym deficycie wsparcia dla osób, które przejmują cały ciężar opieki nad osobami niepełnosprawnymi czy starszymi.

3. Z czterech wyodrębnionych w założeniach projektowych obszarów najwięcej innowacyjnych usług zaproponowano w celu zapewnienia efektywnych ekonomicznie rozwiązań organizacyjnych w zakresie opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi w miejscu ich zamieszkania, np. z zakresu wolontariatu, aby umożliwić ich opiekunom podjęcie aktywności zawodowej i społecznej. Dowodzi to świadomości istnienia dużych aspiracji opiekunów w zakresie samorozwoju i aktywności zawodowej.

4. Wielość i różnorodność usług opiekuńczo-asystenckich w miejscu zamieszkania dla niepełnosprawnych osób dorosłych, pozbawionych możliwości wsparcia ze strony rodziny, to szansa na zwiększenie samodzielności tych osób.

5. Zaobserwować można ogromną rolę, jaką w innowacyjnych pomysłach odgrywają nowe media i technologie, które nie tylko usprawniają istniejące już rozwiązania, ale przenoszą je na inny poziom.

6. Podmioty obywatelskie dostrzegają potrzebę zwiększania podmiotowości osób zależnych i wysuwają konkretne propozycje, jak poprzez usługi socjalne zwiększyć ich podmiotową rolę.

BIBLIOGRAFIA

- DEFOURNY J., Introduction: from third sector to social enterprise, w: The emergency of social enterprises, ed. C. Borzga, J. Defourny, Routledge, London–New York 2004.
- DRUCKER P., Innowacje i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady, PWE, Warszawa 1992.
- DURASIEWICZ A., Analiza programów polityki rodzinnej w latach 1997-2013, w: Polska rodzina w wymiarze lokalnym, regionalnym i krajowym, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 456, Wrocław 2016.
- Financing Social Impact 2012, bookshop.europa.eu/en/financing-social-impact-pbNB3111412/.
- GAGACKA M., Innowacyjność w sektorze pozarządowym – od teorii do praktyki, w: Innowacje w polityce społecznej XXI wieku – przedsiębiorczość, zmiana, rozwój, polityka socjalna, red. E. Trafiałek, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 2014.
- GAGACKA M., Kompetencje przedsiębiorcy społecznego – klucz do efektywności ekonomii społecznej, w: Innowacje dla bezpiecznego i zintegrowanego rozwoju. Aktywna polityka społeczna, ekonomia, bezpieczeństwo społeczne w przestrzeni europejskiej, red. E. Trafiałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2016.
- GAGACKA M., Rola wsparcia społecznego w kreowaniu spójności w lokalnej polityce społecznej, w: Lokalne sieci wsparcia, red. M. Gagacka, K. Głębicka, Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Radom 2008.
- GLIŃSKI P., Style działań organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2006.
- GŁĘBICKA K., Innowacyjna polityka społeczna Unii Europejskiej, w: Innowacyjna polityka społeczna, red. M. Grewiński, A. Karwacki, WSP TWP, Warszawa 2015.
- GREWIŃSKI M., KAMIŃSKI S., Obywatelska polityka społeczna, PTPS, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2007.
- GREWIŃSKI M., KARWACKI A. (red.), Innowacyjna polityka społeczna, WSP TWP, Warszawa 2015.
- GREWIŃSKI M., Wielosektorowa polityka społeczna – w kierunku *welfare pluralism*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 5-6.
- GREWIŃSKI M., Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Warszawa 2009.
- Guide to social innovation, European Commission, 2013, s. 6, <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/>.
- HAUSNER J., Zarządzanie publiczne, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- HRYNKIEWICZ J., Rola organizacji obywatelskich w polityce społecznej, w: Przeciw ubóstwu i bezrobociu: lokalne inicjatywy obywatelskie, red. J. Hrynkiewicz, Wyd. ISP, Warszawa 2002. <http://www.power.gov.pl>
- <http://chcemypracowac.umradom.pl/> (aktualizacja 31.08.2017).

- KUTI E., *The possible role of the nonprofit sector in Hungary*, Johns Hopkins University, Baltimore 1989.
- MULGAN G., *Social Innovation Theories: Can Theory Catch UP with Practice?* w: *Challenge Social Innovation. Potentials for Business, Social Entrepreneurship*, ed. H.W. Franz, J. Hochgerner, J. Howaldt, *Welfare and Civil Society*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Berlin 2012.
- POMYKALSKI A., *Zarządzanie innowacjami*, PWN, Warszawa 2001.
- RYMSZA A., RYMSZA M., *Innowacje społeczne w organizacjach pozarządowych i przedsiębiorstwach społecznych*, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, red. M. Grewiński, A. Karwacki, WSP TWP, Warszawa 2015.
- SEIDEL W., ANHEIER H.K., *Sociological and political approaches to the third sector*, w: *The Third Sector Comparative Studies Nonprofit Organizations*, ed. H.K. Anheier, W. Seidel, Walter de Gruyter, Berlin–New York 1990.
- SEMPRUCH G., *Innowacje społeczne – innowacyjne instrumenty polityki społecznej w projektach finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego*, „Zarządzanie Publiczne” 2(18)2012.
- SEMPRUCH G., *Definiowanie i konteksty interpretacyjne innowacji społecznych*, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, red. M. Grewiński, A. Karwacki, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Korczaka, Warszawa 2015.
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020*, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa, 27 marca 2015.
- SZTOMPKA P., *Socjologia*, Wyd. Znak, Kraków 2007.
- SZTUMSKI J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wyd. Śląsk, Katowice 2010.
- WRONKA-POSPIECH M., FRĄCKIEWICZ-WRONKA A., MONTERO A.L., *Innowacje – przesłanki wyłaniania się nowego paradygmatu polityki społecznej*, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, red. M. Grewiński, A. Karwacki, WSP TWP, Warszawa 2015.
- ZACZYŃSKI W., *Praca badawcza nauczyciela*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1995.

INICJATYWY PODMIOTÓW SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO
W ZAKRESIE USŁUG WSPARCIA DLA OSÓB ZALEŻNYCH I ICH RODZIN

S t r e s z c z e n i e

Innowacje społeczne to rozległy obszar działań skierowanych na stałe podnoszenie warunków i jakości życia, znajdują się one w centrum zainteresowania zarówno polityki społecznej jak i pracy socjalnej. Pojawiają się w niej one w kontekście rozwoju nowych produktów usług i programów – zaspokajających potrzeby społeczne, sposobów świadczenia usług publicznych, rosnącej roli społeczeństwa obywatelskiego i roli ekonomii społecznej, modelu zarządzania publicznego i wielosektorowości w dostarczaniu usług społecznych. W artykule ukazano społeczny wymiar innowacji i jej odniesienia do funkcjonowania sektora obywatelskiego w sferze usług opiekuńczych dla osób zależnych i członków ich rodzin. W opracowaniu przedstawiono pierwsze efekty programów stymulujących innowacje dla tej grupy adresatów usług w ramach szeroko rozumianych usług socjalnych dla rodzin.

Słowa kluczowe: innowacje społeczne; wsparcie; usługi socjalne; społeczeństwo obywatelskie; polityka publiczna.